

*Герц А. А.,**кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ПРАВО НА НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Анотація. Стаття присвячена праву на надання медичних послуг як елемент особистого немайнового права на охорону здоров'я. Виявлено проблемні питання медичних послуг і запропоновано шляхи їх вирішення. Розкрито зміст поняття «права на охорону здоров'я».

Ключові слова: медичні послуги, охорона здоров'я, особисті немайнові права фізичних осіб.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших завдань нашої держави є забезпечення ефективного функціонування системи охорони здоров'я.

На сучасному етапі розвитку правового регулювання сфери охорони здоров'я в Україні питання захисту прав людини при наданні медичної допомоги набуває особливої гостроти та актуальності. Комплексний аналіз вітчизняної нормативно-правової бази дає можливість викристалізувати право на надання медичних послуг як елемент особистого немайнового права на охорону здоров'я у цій царині.

Основними напрямками реформи охорони здоров'я є не тільки питання оптимізації управління, раціонального використання обмежених фінансових і матеріальних ресурсів, реструктуризації системи лікувально-профілактичної допомоги населенню, але й питання правового захисту пацієнтів. З цих питань в нашій державі сумна ситуація, оскільки незнання своїх прав пацієнтами в області охорони здоров'я, як показує практика, призводить до зловживань з боку медичних установ.

Метою статті є визначення змісту та ґрунтовне дослідження права на надання медичних послуг як елемент особистого немайнового права на охорону здоров'я.

Стаття ґрунтується на аналізі чинного вітчизняного законодавства, положеннях перспективного законодавства, а також на світлі останніх політичних та економічних перетворень у нашій державі.

Питаннями права на надання медичних послуг, як елемент особистого немайнового права на охорону здоров'я, займалися у своїх наукових дослідженнях А. Савицька, О. Тихоміров, К. Флейшиц, О. Смотров, Р. Майданика, С. Антонова та інші. Проте дані дослідження не забезпечили ґрунтового та всеохоплюючого підходу до такого фундаментального та інтегрованого права, як права на надання медичних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров'я – це повноцінний фізичний, психічний, фізіологічний та психологічний стан людини, який залежить від факторів навколишнього середовища та соціальних умов життя людини при відсутності фізичних, моральних страждань та душевних переживань. Право на здоров'я у цивільно-правовому аспекті розглядається як особисте немайнове право, що виникає з приводу особливого блага – здоров'я людини і є не лише нематеріальним благом, а й великою соціальною цінністю [1, с. 23].

Як зазначає Є. А. Флейшиц, особисті немайнові права є паніком цивільного законодавства [7, с. 51-56].

Особисті немайнові права позбавлені економічного змісту, тобто, не мають грошової оцінки. Але це не означає відсутно-

сті будь-якого зв'язку між ними та майновою сферою. Особисті немайнові права не можуть сприйматися й аналізуватися поза іншими правами особи: вони є складовою частиною єдиної системи прав, якими особа володіє і які підпорядковує своїм інтересам. Стаття 24 Конституції України про рівність конституційних прав усіх громадян цілком стосується особистих немайнових прав [2].

Цивільне право поряд із майновими відносинами регулює пов'язані з ними особисті немайнові відносини, а також особисті немайнові відносини, не пов'язані з майновими. Особисті немайнові відносини, не пов'язані з майновими, будучи врегульовані нормами права, є правовими зв'язками між суб'єктами з приводу особистих немайнових благ. З цього випливає, що особисті немайнові права в цивільному праві – суб'єктивні права фізичної особи і немайнові права можуть належати і юридичним особам, що виникають у зв'язку з врегулюванням нормами цивільного права особистих немайнових відносин, не пов'язаних з майновими. Ці права належать кожній фізичній особі від народження або за законом.

Специфічним для особистих немайнових прав є момент їх виникнення. Основна частина цих прав виникає у момент народження і у зв'язку з народженням, такої ж думки дотримується К. Б. Ярошенко [8, с. 9]. Вони є природними правами фізичної особи. Для інших момент їх виникнення не має точної фіксації; він пов'язується з різними обставинами, які зумовлюються багатьма чинниками.

Особисті немайнові права за Цивільним кодексом України поділяються на дві групи. Перша – це права у сфері забезпечення фізичного, природного буття особи. Друга – права, які забезпечують її соціальне буття.

За своєю сутністю більшість немайнових прав є природною властивістю фізичної особи. Однак, будучи закріпленими в правових нормах, вони набувають також правового значення об'єкта цивільних прав, виступаючи таким чином у подвійному значенні: як елемент правового статусу приватної фізичної особи і як об'єкт цивільних прав.

Особисті немайнові права належать кожній фізичній особі – це означає, що вони належать усім без винятку особам за умови, що наявність цього права в особі не суперечить її сутності. Наприклад, право на опіку та піклування належить виключно малолітнім, неповнолітнім, недієздатним та особам, які обмежені в дієздатності. Також такі права належать фізичній особі довічно (до моменту смерті). Це означає, що підставою їх виникнення є або факт народження, або юридичний факт (подія або дія), який передбачений в законі. Переважна більшість особистих немайнових прав виникає у фізичної особи в момент народження, наприклад, право на життя, здоров'я, свободу тощо. Однак окремі види особистих немайнових прав можуть виникати у фізичних осіб також з іншого моменту, що передбачений в законі, наприклад, право на донорство має лише особа з моменту досягнення повноліття.

Особисті немайнові права належать фізичній особі за законом – підставою його виникнення є юридичний факт, перед-

бачений законом; такі права є немайновими. Це означає, що в ньому відсутній майновий зміст, тобто, фактично неможливо визначити вартість цього права у грошовому еквіваленті; дані права є особистісними – вони не можуть бути відчуженими від фізичної особи та передані іншим особам. Особисте немайнове право фізична особа може не реалізовувати, але відмовитись від нього вона не може.

Варто також зазначити, що особисті немайнові права мають абсолютний характер, тобто носій цих прав є уповноваженою особою, а всі інші, стосовно нього і з приводу цих прав – зобов'язаними особами.

Особисті немайнові права фізичних осіб З. В. Ромовська поділяє на такі категорії:

а) права, які індивідуалізують громадянина як особистість (право на ім'я, право на честь і гідність);

б) права, що забезпечують особисту свободу громадян (право на недоторканість особистості, недоторканість житла, право на таємницю листування тощо);

в) права, що виникають у результаті творчої інтелектуальної діяльності особи;

г) особисті права, надані громадянам у зв'язку зі вступом у сімейні відносини, тобто комплекс прав, які охоплюють право на укладення і розірвання шлюбу, на виховання дітей, усиновлення тощо [3, с. 29-30].

На думку Р. О. Стефанчука, різні види особистих немайнових прав можна зібрати у три правові інститути:

1) права на майнову блага, втілені у самій особистості;

2) право на особисту недоторканність, свободу, право на життя та охорону здоров'я;

3) право на недоторканність особистого життя [6, с. 20].

За цільовим спрямуванням особисті немайнові права пропонуються класифікувати на:

1) особисті немайнові права, спрямовані на індивідуалізацію особистості (право на ім'я, право на честь, гідність, ділову репутацію та інші);

2) особисті немайнові права, спрямовані на забезпечення фізичної недоторканності особи (життя, свобода, вибір місця перебування, місця проживання тощо);

3) особисті немайнові права, спрямовані на недоторканність внутрішнього світу особистості та її інтересів (особиста та сімейна таємниця, невтручання у приватне життя, честь і гідність).

Відповідно, фізична особа вправі розпоряджатися своїм здоров'ям наступними способами: звернення за медичними послугами; відмовою від надання медичних послуг; вимога про припинення надання медичних послуг; сурогатне материнство; штучне переривання вагітності; участь в медичних експериментах; донорство крові та її компонентів; трансплантація органів та інших анатомічних матеріалів.

Під поняттям «здоров'я» як немайновим благом потрібно розуміти наявний стан життєдіяльності організму, який визначається системою якісних та кількісних медичних показників.

Звернення за наданням медичних послуг тягне за собою виникнення у фізичної особи права на кваліфіковані медичні послуги, права на вибір медичного закладу, права на вибір лікаря тощо.

Кожна послуга, в тому числі медична, може виявлятися тільки в процесі здійснення певних дій чи діяльності (як сукупності дій), спрямованих безпосередньо на задоволення конкретної потреби особи. Особливість потреб пацієнта (послугоотримувача), як правило, полягає у тому, що сам процес здійснення діяльності особи, що надає медичні послуги, є носієм корисних властивостей, ефекту від здійснення певної діяльності медичного характеру.

Стосовно процесу задоволення потреб пацієнта, то це процес засвоєння ним тих чи інших корисних властивостей діяльності (дії) суб'єкта надання медичних послуг. Звідси корисні властивості, корисний ефект як результат певної діяльності (дії) медичного характеру визначається сутністю самої медичної послуги. [5, с. 41].

Отже, на мою думку, є справедливою теза про те, що медична послуга може являти собою сукупність корисних властивостей конкретної діяльності (дій медичного характеру), а її корисний ефект може задовольнити потреби особи у відновленні чи підтриманні її здоров'я.

Можна виділити декілька особливостей медичних послуг:

- медичні послуги можуть здійснювати не всі особи, оскільки медична послуга – це професійна діяльність або сукупність професійних дій;

- професійна діяльність або сукупність професійних дій повинні здійснюватися для досягнення певної мети;

- медична послуга не має матеріального результату, але вона може бути поєднана зі створенням матеріального компонента, загалом, матеріальний компонент не являє собою матеріальну цінність, а входить як складова до способу лікування;

- виконавець не завжди може гарантувати результат послуги, оскільки, по-перше, медична послуга являє собою не односторонні дії виконавця, але і зустрічні дії з боку пацієнта; по-друге, необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного людського організму;

- медична послуга має визначену вартість, тому її надання супроводжується обов'язком оплати, яка включає витрати виконавця на її надання та його винагорода.

Під об'єктом правовідносин з надання медичних послуг розуміється дія або сукупність дій зобов'язаної особи – послугодавця, а саме: медичної організації чи особи, яка займається приватною медичною практикою та фізичної особи – послугоотримувача, за які останній повинен сплатити грошові кошти.

На думку А. М. Савицької, мета правовідносин з надання медичних послуг (допомоги) – це відновлення здоров'я чи його підтримання та одночасно відновлення, підтримання працездатності [4, с. 45].

Можливо, варто говорити не про мету правовідносин, а про мету самої медичної послуги. Крім того, через зміну характеру суспільних відносин та економічної формації нині деякою мірою змістилися акценти щодо обов'язковості та першочерговості праці людей, тому мету медичних послуг слід розглядати тільки відновлення та підтримання здоров'я людини, а працездатність є окремим питанням.

Висновок. Медична послуга завжди спрямована на особливе благо фізичної особи – здоров'я. За допомогою медичної послуги найчастіше можна досягти цього оптимального для організму людини стану (позитивний результат: поліпшення чи підтримання стану здоров'я).

Правовідносини з надання медичних послуг характеризуються особливим об'єктом – медичною послугою, метою якої є поліпшення чи підтримання стану здоров'я. Останнє є специфічним правовим явищем, а саме у цивілістичному сенсі – особистим нематеріальним благом людини, яке не може бути передано другій особі або використано іншим чином, оскільки не має економічного змісту.

Література:

1. Булеца С. Б. Право фізичної особи на життя та здоров'я як об'єкт цивільно-правової регламентації: порівняльний аналіз регулювання в Україні, Угорській, Словацькій та Чеській республіках: автореф. дис. к. ю. н. : 12.00.03; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2005. – 23 с.

2. Конституція України від 28.06.1996р. // ВВРУ. – 1996. – № 3.
3. Ромовська З. В. Личные неимущественные права граждан СССР: дис. канд. юрид. наук. – К., 1968.
4. Савицкая А. Н. Возмещение ущерба, причиненного ненадлежащим врачеванием. – Львов: Высшая школа, 1982. – 196 с.
5. Смотров О. І. Договір щодо оплатного надання медичних послуг: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. – Х., 2003. – 177 с.
6. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): [монографія]. – 2007 – 625 с.
7. Ярошенко К. Б. Жизнь и здоровье под охраной закона. М., 1990. – 29 с.

Герц А. А. Право на оказание медицинских услуг как элемент личного неимущественного права на охрану здоровья

Аннотация. Статья посвящена праву на оказание медицинских услуг как элемент личного неимуществен-

ного права на охрану здоровья. Выявлены проблемные вопросы медицинских услуг и предложены пути их решения. Раскрыто содержание понятия «права на охрану здоровья».

Ключевые слова: медицинские услуги, здравоохранение, личные неимущественные права физических лиц.

Herts A. The right to provide medical services as part of moral rights to health care

Summary. The article is dedicated to providing the right medical services as part of the moral rights to health care. Identified areas of health care and proposed solutions. The content of the concept of „right to health”.

Key words: health care, health care, personal rights of individuals.